

Sukupuolihierarkiaan kytkeytyvät affektiiviset jännitteet järjestyvät naisten kerronnassa ajallisesti

Raisa Jurva

Sukupuolentutkimuksen alaan kuuluva väitöskirjatutkimukseni *Narrating Affective Tensions. Women's experiences of heterosexual relationships* tarkastet-

Väittelijä Raisa Jurva. Kuva: PhotoStella.

tiin Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa 15.11.2024. Artikkeliväitöskirjani käsittelee affektiivisiä jännitteitä, joita muodostuu naisten parisuhdekokemuksissa miesten kanssa. Keskityn jänniteisiin, jotka syntyvät, kun kulttuuriset sukupuolikäsitykset saavat aikaan ja ylläpitävät eriarvoisuutta, jossa naiselle lankeaa alisteinen positio mieheen nähden. Tutkimustani varten haastattelin 19:ää keski-ikäistä ja vanhempaa naista, joilla on kokemusta parisuhteista itseään nuo-

remman miehen kanssa. Haastatellut naiset olivat 41–68-vuotiaita, ja ikäero nuorempaan mieheen oli keskimäärin 14 vuotta. Tarkastelen heteroseksuaalisia parisuhteita kriittisen heteroseksuaalisuuden tutkimuksen näkökulmasta, jossa sosiaalisten suhteiden kulttuurista ymmärrettävyyttä tarkastellaan ensisijaisesti heteroseksuaalisen logiikan kautta (Ingraham 2005; Richardson 2000; 1996; Adkins & Merchant 1996; Jackson 2005). Vanhemman naisen ja nuoremman miehen välisen parisuhteen ikäero on epätyypillinen, minkä vuoksi vanhemmat naiset tulevat asettuneeksi poikkiteloin heteroseksuaalisten parisuhteiden konventioihin nähden.

Metodologisesti hyödynnän narratiivisen tutkimuksen analyysitapoja, jossa ilmiön erityispiirteitä tarkastellaan ilmiötä todeksi elävän ihmisen kautta (Chase 2005, 651). Tässä analyttinen kiinnostus kohdistuu sekä tulkintakehyksiin, jotka ovat ajassa ja paikassa kulttuurisesti saatavilla, että siihen, millä tavoin ihmiset käyttävät näitä tulkintakehyksiä tehdessään elämästään ymmärrettävää. Affektiivisten jännitteiden analyysissani suuntaan huomion prosessiin, jonka myötä yksilön kokemus muodostuu (Scott 1992, 38).

Kehittelen tutkimuksessa *affektiivisen orientaation* käsitettä. Se on tarkoitettu metodologiseksi työkaluksi tutkimukseen, jossa tarkastellaan affektia ruumiillisena kokemuksena empiirisessä analyysissä. Affektiivisen orientaation käsite ohjaa analyttisen huomion siihen, kuinka menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus limittyvät toisiinsa kokemuksen muodostumisen prosessissa.

Heteroseksuaalisten parisuhteiden muutokset ja pysyvyys

Naisten ja miesten väliset eli heteroseksuaaliset parisuhteet on aihe, jota on pohdittu feministisen teoria-perinteen piirissä pitkään. Heteroseksuaalisuuden feministisessä tarkastelussa huomio on kiinnitetty naisen ja miehen välisen parisuhteen institutionaalisiiin ja materiaalisiiin ehtoihin. Keskeisenä kritiikin kohteena on ollut avioliitto, joka on parisuhteen institutionalisoitu muoto. Suomessa jo naisasialiikkeen alkuajoista 1800-luvulta lähtien avioliiton asettamia ehtoja naisen ja miehen väliselle suhteelle on haastettu ja niitä on pyritty purkamaan. Tuolloin avioliitto toimi reittinä naisen yhteiskunnalliseen toimintaan, kansalaisoikeuksiin ja mahdollisuuteen oman rahan tienämiseen, jotka edellyttivät aviomiehen hyväksyntää. Kiteytettynä mies ja vaimo olivat avioliitossa yksi henkilö, ja tämä henkilö oli mies. Lisäksi avioliittoon kytkeytyvän perhesidonnaisuuden nähtiin kaventavan naisen elinpiiriä liiaksi.

1800-luvulta 2000-luvulle tultaessa naisten ja miesten välisten parisuhteiden institutionaalisissa ehdoissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Taloudellisesti ja sosiaalisesti säällinen elämä ei enää edellytä naiselta avioliittoa miehen kanssa eikä parisuhdetta kenenkään kanssa ylipäätään. Sosiologisen tutkimuksen piirissä onkin esitetty, että parisuhteita kehystävien institutionaalisten ehtojen murtumisen jälkeen on siirrytty aikaan, jolloin parisuhteet kestävät ainoastaan niin kauan kuin ne ovat molemmille osapuolille tyydyttäviä. Tätä kutsutaan *puhtaaksi suhteeksi* (Giddens 1992).

Muutokset heteroseksuaalisen parisuhteen yhteiskunnallisissa ehdoissa eivät kuitenkaan ole johtaneet suoraviivaisesti muutoksiin parisuhteiden eletyn elämän käytännöissä. Väestötason tilastotieto ja empiirinen tutkimus nykyparisuhteista osoittavat, että feministisen kritiikin kohteena olleet epäkohdat eivät ole kadonneet. Heteroseksuaalisen parisuhteen piirissä työnjako on edelleen sukupuolittunutta: hoiva, kotityöt ja arjen sujuvuuden mahdollistava metatyö jäävät edelleen enimmäkseen naisten vastuulle (Attila ym. 2018). Seuraukset voivat ulottua yli niiden ajanjaksojen, joihin epätaisaan työnjaon käytännöt sijoittuvat – esimerkiksi silloin, kun naisen eläke on jäänyt pieneksi hänen

joustettuaan ansiotöistään hoivan vuoksi, toisin kuin mies. Lisäksi heteroseksuaalisissa parisuhteissa naiset monesti päätyvät sietämään seksiä, josta eivät nauti tai johon he eivät ole suostuneet (ks. Parviainen 2024). Heteroseksuaalinen parisuhde on myös naiseen kohdistuvan väkivallan keskeinen paikka. Merkittävä osa naisen kuolemaanjohtavasta väkivallasta Suomessa on miespuolisen kumppanin aikaansaamaa, joko parisuhteen aikana tai sen päättymisen jälkeen (Suonpää ym. 2023; Lehti 2020).

Institutionaalisten ehtojen lisäksi feministisen tutkimuksen piirissä onkin kiinnitetty huomiota sosiokulttuurisiin merkityksiin, joita parisuhteisiin liitetään. Perheen ja kodin piirissä tehtävä toiminta on tuonut naiselle sosiaalista arvonantoa silloin, kun päätävävaltaa tarjoavat asemat politiikan ja liike-elämän pöydissä ja julkisen tilan toiminnassa ovat olleet naiselle suljetut tai vaikeasti saavutettavat. Kehut siististä kodista, lasten hyvästä käytöksestä ja naisen perhesopua ylläpitävistä tunnetaidoista kehystävät naistapaisten toiminnan ansiokkaaksi. Tilanne pysyy yllä, kun naiset kelpuuttavat sen sosiaalisen palkkion, joka heille toiminnasta suodaan. Elämänpiirien sukupuolittuneisuutta ja sukupuolittunutta työnjakoa ei ylläpidetä pakolla, vaan houkuttellen.

Romanttisen rakkauden kulttuurinen käsikirjoitus

Eva Illouzin (2012) käsitteellistykset tarjoavat teoreettista perustaa parisuhteiden sosiokulttuuristen merkitysten tarkasteluun yhteiskunnassa, jossa naisten ja miesten tasavertaiselle yhteiselolle ei ole institutionaalisia tai materiaalisia esteitä. Parisuhteen kulttuurinen erityispiirre, joka erottaa sen muista ihmisten välisistä suhteista, on romanttinen rakkaus. Romanttista parisuhdetta mallintaa vahva kulttuurinen käsikirjoitus. (Illouz 2012.) Romanttisen rakkauden kulttuuriseen käsikirjoitukseen kuuluu se, että parisuhteeseen kytkeytyvien tunteiden odotetaan olevan autenttisia. Autenttisuuden odotusta ei samalla tavoin kohdisteta tunteisiin, jotka liittyvät muihin ilmiöihin ja tilanteisiin elämässä. (Illouz 1997.) Lisäksi romanttisen rakkauden kulttuurinen käsikirjoitus esittää parisuhteen kenttänä, jolla esimerkiksi sukupuoli, yhteiskuntaluokka tai rotu menettävät merkityksensä hierarkioita luovina erontekoina (Illouz 2012). Romanttisen rakkauden

Sukupuolihierarkia kehitystarinana, limittyvät ajallisuudet sekä itsellisyyden ja haavoittuvuuden ristiveto

Haastattelemillani keski-ikäisillä ja vanhemmilla naisilla oli ikänsä puolesta jo elettyä elämää takana, mikä oli kartuttanut havaintoja ja kokemuksia parisuhteista ja niissä esiintyvistä jännitteistä. Naisten kerronnassa epätavallinen ikäero sekä elämän varrella kerääntyneet havainnot ja kokemukset toimivat viitepisteinä, joita vasten heteroseksuaalisen parisuhteen konventioita pohdittiin. Haastateltavat nostivat esiin naisille epäsuotuisia tilanteita parisuhteissa, jotka synnyttivät heissä affektiivista jännitettä. Näitä tilanteita ei kuitenkaan yksiselitteisesti kehystetty ilmentymiksi miesten etuoikeutetusta yhteiskunnallisesta positioista naiseen nähden, vaan esimerkiksi eroiksi yksilöllisissä luonteenpiirteissä, tottumuksissa tai elämän historiassa.

Silloin kun haastateltavat puhuivat affektiivista jännitettä nostattaneista tilanteista miesten etuoikeuksien ja naisten alistaisen aseman ilmentyminä, kerronnassa oli erityisiä piirteitä. Tutkimukseni empiirisen analyysin perusteella naiset tekivät selkoa sukupuolten välisestä hierarkiasta ajallisesti etenevien kehitystarinoiden avulla. Kehitystarinoissa sukupuolihierarkia selitettiin menneisyydessä vallinneilla yhteiskunnallisilla ehdoilla ja yleisellä asenneilmapiirillä, jotka asettivat naiset epäsuotuisiin tilanteisiin miehiin nähden. Kyse oli pitkälti niistä ehdoista, joita naisasialiike on pyrkinyt purkamaan. Naiset todistivat yhteiskunnallisten ehtojen muutosta huonommasta parempaan, eli asiassa nähtiin tapahtuneen kehitystä.

Sukupuolihierarkia sijoitettiin menneisyyteen myös naisen heteroseksuaalisessa elämänsäkelussa, ja haastateltavat ajoittivat naiselle epäsuotuisat tilanteet elämänsäkelun varhaisvaiheisiin. Nuoruus ja nuoruuteen sijoittuvat varhaiset parisuhteet osoitettiin olosuhteiksi, joissa nainen on alttiina miehen vallankäytölle. Haastateltavat selittivät tätä sillä, että nuorelta naiselta puuttuu elämänsäkeluksen tuoma kyky pitää puolensa ja tarkastella kriittisesti parisuhteeseen liittyviä naiselle haitallisia kulttuurisia ihanteita, kuten perheen, kodin ja miehen asettamista ensisijaiseksi omien toiveiden ja tarpeiden kustannuksella.

Sukupuolihierarkian kertominen kehitystarinana muodosti ristiriitaisen perustan pyrkimyksille purkaa hierarkian ilmentymiä parisuhteissa. Yhtäältä konventiot, jotka tuottivat naiselle epäsuotuisia tilanteita, eivät olleet yhteiskunnallisten interventioiden ulottumattomissa, joten muutos näyttäytyi mahdollisena. Tulkinta synnytti toivoa ja saavutuksen tunnetta. Toisaalta naisen elämänsäkeluun viittaava kehitystarina asetti epäsuotuisat tilanteet vääjäämättömäksi osaksi naisen heteroseksuaalista elämää.

Kehitystarina ei kuitenkaan haastatteluissa tarjonnut selitysvoimaa silloin, kun epäsuotuisia tilanteita kohdattiin nykyhetkessä, jolloin institutionaalisten esteiden tulisi olla voitettut ja elämänsäkeluksen tuoman ymmärryksen tulisi suojata epäsuotuisilta tilanteilta. Nykyisyydessä eteen tulevien tilanteiden kerrontaa sävyttivät hämmennys, epäusko ja pettymys.

Vaikka kehitystarina sijoitti sukupuolihierarkian menneisyyteen, epäsuotuisien tilanteiden tuottamat kokemukselliset seuraukset ulottuivat menneisyyden yli nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Menneisyyden havainnot ja kokemukset muodostivat perustan tulevaisuuden odotuksille, mikä synnytti affektiivisia vaikutuksia nykyisyyteen. Menneisyydessä havaitut tai koetut miehen ylivoimaiset tilanteet eivät toistuisi. Varautuminen toi naisille nykyisyyteen itsenäisyyden ja haavoittuvuuden ristivetoa. Itsenäinen orientaatio kohti tulevaisuutta syntyi siitä, kun elämää järjestettiin tietoisesti aktiivisilla teoilla siten, että oma elämä ei ollut miehen varassa. Tässä olennaisista olivat asumisjärjestelyt, taloudellinen itsellisyys ja ystävyyssuhteiden ylläpito.

Haavoittuvuus puolestaan liittyi ruumiin materiaaliseen todellisuuteen rajoineen ja tarpeineen. Mahdollinen fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen tulevaisuudessa nostatti useissa haastateltavissa huolta. Huoli perustui havaintojen ja oman kokemuksen tuomaan tietoon hoivan sukupuolittuneisuudesta eli siitä, että hoivatyötä tekevät pääsääntöisesti naiset mutta eivät miehet. Huoli hoivasta jäämisestä nosti ikäeron haastateltavien puheeseen. Tämä on merkillepantavaa, sillä muutoin naiset vähättelivät ikäeroa ja sen merkitystä tai sivuuttivat sen muiden parisuhteen dynamiikkaan olennaisemmin vaikuttavien tekijöiden tieltä.

Tutkimukseni keskeinen havainto on, että sukupuolihierarkiaan liittyvät affektiiviset jännitteet järjestyvät naisten kerronnassa ajallisesti. Ensiksikin parisuhteiden ehtoja määrittävä yhteiskunnallinen konteksti tuli naisten kerronnassa pohdinnan kohteeksi ajallisen vaihtelun kautta. Toiseksi ajallisuus toi esiin sen, millä tavoin elämänsäkulun kulttuuriset ihanteet kytkeytyvät naisille epäsuotuisten tilanteiden syntymiseen parisuhteissa. Kolmanneksi ajallisuus nosti keskiöön ruumiillisuuden ennen kaikkea sen rajallisuuden näkökulmasta. Tämä tähdensi sitä, kuinka parisuhteissa ilmenevät, sukupuoleen liitettyt kulttuuriset merkitykset eletään todeksi ruumiin materiaalisessa todellisuudessa.

Kirjallisuus

Adkins, Lisa & Merchant, Vicki (1996) Introduction. Teoksessa Adkins, Lisa & Merchant, Vicki (toim.) *Sexualizing the Social. Power and the Organization of Sexuality*. London: Macmillan, 1–11.

Attila, Henna, Pietiläinen, Marjut, Keski-Petäjä, Miina, Hokka, Päivi & Nieminen, Markku (2018) *Tasa-arvobarometri 2017*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 8/2018.

Berlant, Lauren & Warner, Michael (1998) Sex in Public. *Critical Inquiry* 24:2, 547–566.

Chase Susan (2005) Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches, Voices. Teoksessa Denzin, Norman & Lincoln, Yvonna (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research: Third edition*. London Thousand Oaks and New Delhi: SAGE, 651–679.

Freeman, Elizabeth (2010) *Time Binds: Queer Temporalities, Queer Histories*. Durham: Duke University Press.

-- (2018) *Queer Temporalities*. Teoksessa Sellberg, Karin (toim.) *Gender: Time*. Farmington Hills: Gale, Cengage Learning, 3–17.

Giddens, Anthony (1992) *Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.

Yhteiskuntatieteiden maisteri Raisa Jurvan sukupuolentutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja Narrating Affective Tensions. Women's experiences of heterosexual relationships tarkastettiin Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa 15.11.2024. Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/160825>. Parhaillaan Jurva tekee väitöksen jälkeistä tutkimusta Kun kokemus tuli lakiin. Muutospyrkimysten tiedontuotanto sukupuolen valtiollisessa nykypolitiikassa (2025–2027) Tampereen yliopistossa Koneen Säätiön rahoituksella.

Illouz, Eva (1997) *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley: University of California Press.

-- (2012) *Why Love Hurts: A Sociological Explanation*. Cambridge: Polity Press.

Ingraham, Chrys (2005) Introduction: Thinking Straight. Teoksessa Ingraham, Chrys (toim.) *Thinking Straight. The Power, the Promise, and the Paradox of Heterosexuality*. New York: Routledge, 1–11.

Jackson, Stevi (1999) *Heterosexuality in Question*. London: Sage.

-- (2005) *Sexuality, Heterosexuality and Gender Hierarchy: Getting Our Priorities Straight*. Teoksessa Ingraham, Chrys (toim.) *Thinking Straight: The Power, the Promise and the Paradox of Heterosexuality*. New York: Routledge, 15–37.

Lehti, Martti (2020) *Henkirikoskatsaus 2020*. Katsauksia 41/2020. Helsinki: Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Liljeström, Marianne (1996) Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 111–138.

Parviainen, Maiju (2024) Seksologiset tulkinnat halun ja seksin merkityksestä heteroparisuhteessa. *Sukupuolentutkimus–Genusforskning* 37:1, 54–59.

Richardson, Diane (1996) Heterosexuality and Social Theory. Teoksessa Richardson, Diane (toim.) *Theorising Heterosexuality: Telling It Straight*. Buckingham: Open University Press, 1–20.

-- (2000) *Rethinking Sexuality*. London: Sage.

Scott, Joan (1992) Experience. Teoksessa Butler, Judith & Scott, Joan (toim.) *Feminists Theorize the Political*. London: Routledge, 22–40.

Suonpää, Karoliina, Koskela, Tarja, Sutela, Mika, Törölä, Miisa & Aaltonen, Mikko (2023) Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot. *Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Warner, Michael (1993) *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.